

Leyla Məmmədova⁶

FARS DİLİNDƏ ƏRƏB MƏNŞƏLİ KOLORİSTİK LEKSİKA

Verilmiş məqalədə fars dili koloristik leksikada təsadüf edilən və sinonim kimi ifadə edilən ərəb mənşəli sözlər araşdırılacaq. Şübhəsiz ki, dildə istifadə olunan sinonimlərin araşdırılması mühüm əhəmiyyətə malikdir. Dil kateqoriyası sayılan sinonimlər onun zənginliyinin göstəricisi kimi fikrin ifadə edilməsində geniş imkanlar yaradır, mənə çalarlarının ötürülməsinə kömək edir. Üç əsas tarixi inkişaf mərhələsi keçmiş müasir fars dili dünyanın ən zəngin söz ehtiyatına malik olan dillərindən sayılır. İnsanları əhatə edən təbiətdə geniş təsadüf olunan, onların psixologiyasına mühüm təsir edən rənglər bu zəngin diləməxsus bədii ədəbiyyatda da öz əksini geniş tapmışdır. Fars dilində çoxlu sayda rəngləri, onların çalarlarını ifadə edən dil vahidləri –kolorizmlər mövcuddur ki, bunlar fars dilli ədəbiyyatda geniş istifadə edilmişdir.

Bildiyimiz kimi, hər bir dildə sinonimlərin yaranmasında daxili və xarici faktorların rolu mühümdür. Elm və texnikanın inkişafı, ictimai – siyasi quruluşların dəyişməsi dilə yeni sözlərin gəlməsinə səbəb olur. Qeyd etmək lazımdır ki, fars dilində işlənən bir rəngin az qala iyirmiye yaxın sinonimi vardır. VII əsrin ortası, IX əsrin axırlarına qədər İran ərazisinin ərəblər tərəfindən işğal edilməsi, islam dininin qəbul edilməsi, ərəb əlifbasının yayılması nəticəsində ərəb sözlərinin və sözbirləşmələrinin fars dilində istifadə olunması geniş vüsət tapdı. Bununla fars dilinin lüğət tərkibi ərəb ünsürləri hesabına bir qədər də zənginləşdi. Fars dilində çoxlu sayda ərəb dilindən alınma sözlərə rast gəlirik ki, bunların bir qismi də rəng bildirən sifətlər- kolorizmlərdir. Fars dilində bir rəngin çoxlu sayda sinonimləri mövcuddur ki, bu da dilin zənginliyindən irəli gəlir. Bu baxımdan, ərəb mənşəli koloristik leksika fars dilində istifadə olunaraq, bir qədər də bu dili zənginləşdirir. Ərəb mənşəli koloristik leksika fars dilinin məşhur lüğətlərində “Loğətname-ye Dehxoda”, “Fərhang-e Moim”, “Fərhang-e Əmid” –də geniş əhatə olunmuşdur ki, məqalədə də əsas mənə kimi bu lüğətlər seçilmişdir. Bundan əlavə bəzi ərəb mənşəli koloristik farsdilli ədəbiyyatda geniş istifadəsi, rəngləri sinonimi kimi, həmçinin məcazi mənələrdə ifadəsinə aid misallar da verilmişdir.

Məqalədə ərəb dilindəki əşya adlarından əmələ gəlmiş rəng adları deyil, əsas rəng adları araşdırılır. Qeyd edək ki, ərəb dilində rəng bildirən sifətlər افعل (əfəl) və فعلا (fəəla) formasında düzəlir. Fars dilində افعل (əfəl) formasında işlənən rəng adlarına daha çox rast gəlirik, فعلا (fəəla) forması isə az işlənir. Aşağıdakı cədvəldə bu sözlərin forması və fars dilində qarşılıqlarını nəzərdən keçirək :

forma	ərəb	transkripsiyası	fars dilində qarşılığı	mənası
افعل	ابيض	(əbyəz)	سفید	ağ
افعل	اخضر	(əxzər)	سبز	yaşıl
افعل	ازرق	(əzrəğ)	کبود	göy
افعل	اسمر	(əsmər)	گندمگون	əsmər, qaraşın
افعل	اسود	(əsvəd)	سیاه،مشکی	qara
افعل	اشقر	(əşğər)	بور	kürən
افعل	احمر	(əhmər)	سرخ	qırmızı
افعل	اصفر	(əsfər)	زرد	sarı
فعلا	بيضا	(bəyza)	سفید	ağ
فعلا	حمرا	(həmra)	سرخ	qırmızı
فعلا	خضرا	(xəzra)	سبز	yaşıl

Yuxarıda qeyd olunan rəng bildirən sifətlərdən bəziləri farsdilli klassik şeirlərdə, nəsr əsərlərində istifadə olunur, az hissəsi də müasir fars dilində təsadüf olunur. İşlənmə tezliyinə görə seçilənlər aşağıdakılardır: احمر(əhmər), ابيض(əbyəz), ازرق(əzrəğ), اخضر(əxzər), اسود(əsvəd), اسمر(əsmər), الوان(əlvan) və s. Ərəb mənşəli koloristik leksika funksional aspektdə müxtəlif mənələrdə çıxış edirlər:

1. Ərəb mənşəli koloristiklərin sinonim kimi işlənməsi

Hər bir dilin lüğət tərkibində mövcud olan sinonim sözlər onun zənginliyinin göstəricisi olmaqla yanaşı, danışıq yaradıcılığında geniş imkanlar yaradır və mənə çalarlarının ifadə edilməsində iştirak edir. Sinonim sözlər dilin daxili və xarici faktorları hesabına yaranır. Elm və texnikanın inkişafı, ictimai-siyasi quruluşların dəyişməsi və s. yeni məfhumları ifadə etmək üçün yeni sözlər yaranır. Yeni sözlərin yaranmasında xarici dillərə məxsus leksika və ya dilin lüğət tərkibində mövcud olan köhnə sözlərin yeni mənə çalarları ifadə edilməsi iştirak edir. Dünyanın ən zəngin dillərindən olan fars dilində çoxlu sayda rəng və onların müxtəlif çalarlarını bildirən adlar, onların sinonimləri mövcuddur. Bəzi hallarda ərəb mənşəli rəng adlarından klassik ədəbiyyat nümunələrində istifadə olunduğunun şahidi oluruq. Qeyd etməliyik ki, fars dilində, xüsusilə klassik ədəbiyyat nümunələrində ərəb mənşəli rəng adlarının

⁶ BDU şərqişünaslıq fakültəsi İran filologiyası kafedrasının müəllimi

bəziləri daha çox halda ,bəziləri isə nadir hallarda işlədilir. Əvvəl daha çox təsadüf olunan rəng adlarını nəzərdən keçirək:

ahmər (əhmər) - qırmızı rəngin sinonimi kimi

Farsdilli klassik ədəbiyyatda təsadüf olunan ərəb mənşəli rənglərdən biri ahmər (əhmər) qırmızı rəngin sinonimi kimi verilir. "Sinonim və antonim sözlər" (واژگان مترادف و متضاد) lüğətində سرخ (sorx), قرمز (ğermez), لاله فام (lalefam), لاله گون (lalequn), سرخفام (sorxfam) sözlərinin sinonimi göstərilmişdir. Ən çox aşağıdakı birləşmələrdə buna təsadüf edirik. Məs: میاقوت احمر (yağut-e əhmər) qırmızı yaqut, می احمر (mey-e əhmər) qırmızı mey, شراب احمر (şərab-e əhmər) qırmızı şərab, رخ احمر (rox-e əhmər) qırmızı sima, گل احمر (qol-e əhmər) qırmızı gül, باده ی احمر (bade-ye əhmər) qırmızı badə, قدح احمر (ğədəh-e əhmər) qırmızı qədəh, لعل احمر (ləəl-e əhmər) qırmızı daş, افق احمر (ofğ-e əhmər) qırmızı üfüq, لاله ی احمر (lale-yi əhmər) qırmızı lalə kimi birləşmələrdə qırmızı rəngin sinonimi kimi verilmişdir. Həmçinin حمرا (həmra) - qırmızı sözün sinonimi kimi rast gəlinir: گل حمرا (qol-e həmra), شراب حمرا (şərab-e həmra), باده حمرا (bade-ye həmra), می حمرا (mey-e həmra), لاله ی حمرا (lale-ye həmra), چمن حمرا (çəmən həmra), گوهر حمرا (qohər-e həmra), رخ حمرا (rox-e həmra) və s.

Yuxarıda göstərdiyimiz sözlərə Moləvi, Sənayi, Naser Xosrov, Hafiz, Xaqani, Sədi, Pərvin Etesaminin şeirlərində daha çox rast gəlirik.

Moləvinin aşağıdakı misrasında ahmər "əhmər", حمرا "həmra" sözlərinin bilavasitə qırmızı sözünün sinonimi kimi işlənməsinin şahidi olur:

رو عکس رخ احمر است بگذر از این عکس که حمرا خوشست زردی
(Üzün sarılığı qırmızı üzün şəkildir Bu şəkildən keç ki, qırmızı daha xoşdur)
چه تفاوت کنتت گر یک روز خون دل هست و گل احمر نیست
(Nə fərq edər ki əgər bir gün Ürək qanlı və gül qırmızı olmazsa)
(Pərvin Etesami)

əsfər (əsfər) - sarı rəngin sinonimi kimi

Sarı rəngin sinonimi kimi əsfər (əsfər) sözünün aşağıdakı variantlarına rast gəlirik. Məs: طین اصفر (tin-e əsfər) – sarı gil, قونە ی اصفر (qune-ye əsfər) sarı yanaq, تان اصفر (tən-e əsfər) sarı bədən, رخ اصفر (rox-e əsfər) sarı sima, می اصفر (mey-e əsfər) sarı mey, باده ی اصفر (bade-ye əsfər) sarı badə, چهره ی اصفر (çəhrə-ye əsfər) sarı çöhrə, صوف اصفر (suf-e əsfər) sarı yun parça növü və s.

Bu sözün sarı rəngin sinonimi kimi işlədilməsinə Moləvi, Nizami Gəncəvi, Sədi, Nasir Xosrovun şeirlərində rast gəlirik :

در پیش تو ایستاده بر این جامه ی پشمین این کالبد لاغر با گونه ی اصفر (ناصر خسرو)
(Qarşında yumuşaq bu libasda dayanıb Bu arıq bədən sarı yanaq ilə)
شکفته نرگس بویا به طرف لاله ستان چنان که در قدح گوهرین می اصفر (انوری)
(Ətirli nərgiz lələzərlikdə çiçəklənmiş Gövhər rəngli qədəhdəki sarı mey kimi)
که زردست مایه طربست طین اصفر عزیز از این سببست زر
(نظامی)

əzrəğ (əzrəğ) - göy, mavi rəngin sinonimi kimi

Fars diində ərəb mənşəli əzrəğ (əzrəğ) sözü کبود (kəbud), آبی (abi) kimi sözlərin sinonimi kimi göy rəngi ifadə edir.

صبحم ز آسمان ازرق پوش چون هوا بستنی ازرقی بر دوش (نظامی)
Səhər çağı göy rəngli asimandan Hava sanki əyninə göy libas geymiş
(Nizami)

Hafiz, Moləvi, Nizami, Sədinin şeirlərində çoxlu sayda əzrəğ sözünə rast gəlirik.

əsvəd (əsvəd) – qara rəngin sinonimi kimi

Qara rəngi ifadə edən əsvəd (əsvəd) sözü çox nadir hallarda istifadə olunduğunu müşahidə edirik. لباس لاله نادرتر، که اسود دارد و احمر گریباتش بود شمسی، و دامانش بود شامی (مولوی)

Lalənin libası nadir - həm qara, həm qırmızıdır

Yaxası günəş, ətəyi gecədir (Moləvi)

Moləvinin yuxarıdakı beytində "əsvəd" qara rəngin sinonimi kimi verilmişdir.

əxzər (əxzər) - yaşıl rəngin sinonimi kimi

چون بیرون رفت از آن میدان خضرا رکاب افشانند از صحرا به صحرا
بدان پرننگی طاوس اخضر فکند از صرعتش هم بال و هم پر (نظامی)

Elə ki yaşıl meydandan çıxdı Bil ki yaşıl tovuzun uçuşu
Səhradan səhraya çapdı Qol qanadının sürətindəndir (Nizami)

Yuxarıda göstərilən beytdə yaşıl rəngin həm خضرا (xəzra), həm də اخضر (əxzər) formasında verildiyini görürük. Dehxodanın Lüğətnaməsində خضرا (xəzra) sözü yaşıl rəngi ifadə edən sifət, çəmənlik, yaşıllıq mənasında isim kimi göstərilmişdir. Moləvi, Nizami Gəncəvi, Sədi, Əttar, Sənainin şeirlərində bu sözün işlənməsinə daha çox rast gəlirik. گنبد (çərx-e əxzər), چرخ اخضر (çərx-e əxzər) həmçinin mavi, göy, tünd, qarabuğdayı, kül rəngli mənasında da işlənir. اخضر (qonbəd-e əxzər) tərkibində göy səma, اسب اخضر (əsb-e əxzər) tünd rəngli at mənasında verilir. əsmər (əsmər) qarabuğdayı, qaraşın mənasında işlənir.

ابيض (əbyəz) - ağ rəngin sinonimi kimi nadir hallarda işlədilir. Bu sözün بیضا (beyza) variantına daha çox təsadüf

olunur.

اسمر(əsmər) - əsmər ,qarabuğdayı rəngi ifadə etmək üçün işlədilir.

Məşhur فرهنگ فارسی عمید lüğətində bu söz belə izah edilmişdir:

کسی که رنگ پوستش بین سیاهی و سفیدی باشد،کنمگون .

(Dərisinin rəngi qara ilə ağın qarışığı olan ,qarabuğdayı).

Bəzi hallarda “əsmər” sözünün qara rəng mənasında işləndiyini də görürük.

خوانند روشنان همه خورشید اسمرش (خاقانی) سنگ سیاه مخوان حجر کعبه را از آنک

Qara daşı Kəbənin həcri sanma O səbəbdən ki alimlər onu qara günəş sayır (Xaqani)

Bəzi hallarda “şam-e əsmər” qaranlıq gecə kimi ifadə olunmuşdur:

نیزه دستش که چون شام اسمر است چون شفق احمرسنان باد از ظفر (خاقانی)

Əlindəki nizə qaranlıq gecə kimidir Qırmızı üfüqdən əsən zəfər küləyi kimi

(Xaqani)

Həmçinin fars diində ابلق(əbləğ),الوان(əlvən) kimi sözlərə də rast gəlinir ki,bu sözlər konkret rəngləri ifadə etmir.Dehxoda öz lüğətnaməsində ابلق(əbləğ) sözünü ərəb mənşəli söz kimi göstərmişdir.Eyni zamanda bəzi fars lüğət müəllifləri bu sözün ابلک - (əblək) fars mənşəli olduğunu göstərirlər.Lüğətdə ابلق(əbləğ) – ikirəng,alabula ,ağ rəngin başqa rənglərlə qarışığı kimi verilir.

خاصه هنگام بهاران که جهان خوش گشته است

آسمان ابلق ز می ابرش گشته است (منوچهری)

Xüsusilə bahar vaxtı cahan xoş olmuş

Alabula səma buludunun meyinə bürünmüş (Mənuçehri)

2.Ərəb mənşəli rəngləri ifadə edən sözlərin məcazi mənada işlənməsi

Fars dilli ədəbiyyatda sözün həm həqiqi ,həm məcazi mənasına uyğun olaraq işlənməsinə rast gəlirik. Fars ədəbiyyatında ərəb mənşəli rəngləri ifadə edən sözlərin məcazi mənada işlənməsi maraqlı mövzulardandır. Bu sözlərin hansı mənələrdə işlənməsinə cümlənin kontekstindən aydın olur. Məs;احمر(əhmər) qırmızı rəngi ifadə etməkdən əlavə məcazi mənada əcəm, qızıl, zəfəran, şarab, qanlı, inqilab, qətlə yetirilmiş şəxs,müharibədə silahsız olan insan,qırmızı yaqut mənalarını ifadə etdiyinə rast gəlirik. Bəzi hallarda kinayə kimi də verilir. موت احمر (mout-e əhmər) amansızcasına qətlə yetirilmiş ,dəhşətli ölüm mənasında verilir(həmra) çətin il, dözülməz isti,gözəl qadın,mey,şərab müharibədə silahsız qalmış döyüşçü məcazi mənaları da vardır. یاقوت ,کبریت احمر (kebrit-e əhmər) (yaqut-e əhmər) mədənlərdə tapılan qiymətli daş növü mənasında da verilir. “Əhmər “ bəzi hallarda inqilabçı, kommunist mənalarında işləndiyinə də təsadüf edirik.Xaqaninin aşağıdakı misrasında verilmiş احمر (lale-ye əhmər) “qırmızı lalə” gözəlin dodaqlarına məcaz kimi verilmişdir:

شکر زبان لاله ی احمر نکوتر است گر چه نکوست بخشش و لطف و هوا و ابر

(Havanın, buludun lütfü, bəxşişi yaxşı olsa da Qırmızı lalənin (dodağın) şirin dili daha yaxşıdır.)

سۆzünə diqqət yetirək görürük ki,o həm də saflıq,saf su, parıldayan ülgüc və ya qılınc, mavigözlü insan, kor, mavi asiman mənalarında da işlənir(چرخ ازرق) səma, asiman , ازرق اسمانجویی (əzrəğ-e asemancuni) isə səmanın göylüyünə işarətdir. mənasında. Diqqəti çəkən məqam ازرق پوش (əzrəğpuş) (came-ye aزرق) جامه ی ازرق (əzrəğpuş) ازرق پوش (əzrəğpuş) (əzrəğlebas) خرقه ی ازرق (xorqe-ye əzrəğ) (əzrəğlebas) sözüdür ki,bu söz məcazi mənada sufilərə işarə edilir.Sufilərin geyimi göy rəngdə olduğundan klassik ədəbiyyatda onları bu kimi sözlərlə adlandırmışlar.

چندان بمان که خرقه ی ازرق کند قبول

بخت جوانت از فلک پیر ژنده پوش (حافظ)

Elə qal ki ,qöy əbalı (sufi) qəbul etsin

Qoca fələkdən sənin cavan bəxtini (Hafiz)

حقه ,گنبد ازرق (qonbəd-e əzrəğ), گنبد ازرق (qonbəd-e əzrəğ), چرخ ازرق (çərx-e əzrəğ) sözü aşağıdakı tərkiblərdə səma, asiman mənasında aزرق (qol-e əzrəğ) nilufər güllünə işarədir.

هر طرف کفتاب بردارد گل ازرق در او نظر دارد (نظامی)

(Günəş olan hər tərəfdə Nilufər güllü nəzərə çarpır) (Nizami)

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, fars dilində ابيض(əbyəz) ağ rəngin sinonimi kimi nadir hallarda işlədilir.Bu sözün ابيض(beyza) variantına daha çox təsadüf olunur. ابيض(əbyəz) sözünün məcazi mənalarına daha çox təsadüf edilir. Dehxodanın “Lüğətnamə”sində bu sözün aşağıdakı məcazi mənaları qeyd olunur.Məsələn: ابيض(əbyəz) – گنايه از موت احمر (mout-e əbyəz) موت ابيض (mərd-e paknamus) və s. مراد پاک ناموس – گوشت خام – (qušt-e xam) – گنايه از موت احمر (mout-e əbyəz) qəfil ölümə təşbih kimi istifadə olunur.

Lüğətdə qeyd olunur ki, احمر (əhmər) Şam hökmdarı, ابيض (əbyəz) isə fars hökmdarının adı kimi də verilir. ملت ابيض (məllət-e beyza) –ışıqlı din-islam dininə işarət edilir.بيضا(yədd-e beyza), کف بيضا (kəf-e beyza) ağ və parlaq əl mənasında Qurani Kərimdə və Tovratda adı keçən Hz.Musanın parlaq əlinin möcüzəvi xüsusiyyətinə işarətdir.Rəvayətdə deyilir ki, Hz.Musa əlininin nuru güzgü kimi etrafa işıq saçır, qoltuğundan çıxaran kimi ətraf yerdən göyə kimi nura boyanar, huşunu itirmiş insanları özünə gətirmiş. بيضا (mərd-e paknamus) kəf بيضا Hz. Musa nəzərdə tutulur. Dehxodanın “Lüğətnamə”sində belə açıqlama verilir:

"ايد بيضا دست درخشنده و آن از جمله ی معجزات موسی (ع) بود.گویند هرگاه موسی(ع) دست از بغل بر می آورد نوری از دست او تا به آسمان تنق می کشید و عالم روشن می شد.بعضی می گویند در دست او نوری بود که چون آینه می درخشید.یکی از معجزه ی حضرت موسی.بعدها در انبیات نیز بهمان سبب معمول شد که هر کس در کاری مهارتی نشان دهد و آن کار را بخوبی و زیبایی تمام از دست او بیرون آید گویند يد بيضا نمود ,یعنی در انجام دادن و پرداخت آن کار معجز کرد."

(Yədd-e beyza parlaq əl və o cümlədən H.Musanın möcüzələrindəndir.H.Musa əlini qohtuğunun altından çıxardanda asimana qədər nur saçır və aləm işıqlanırdı.Bəzilərinin dediklərinə görə onun əlindəki nur güzgü kimi parlayırdı.Sonralar ədəbiyyatda bu səbəbdən işini məharətlə görə insan haqqında deyilir ,yəni işi yəinə yetirməkdə möcüzə edib).

Bu səbəbdən sonralar ədəbiyyatda يد بيضا نمودن (yədd-e beyza nemudən)kəlməsi işin öhdəsindən bacarıcla,məharətlə gələn , ecazkar söz demək qüdrətinə sahib olan insan haqqında deyilmişdir.

Qara rəngin sinonimi kimi işlənen اسود (əsvəd) sözünün مل بزرگ (mar-e bozorg) – qara böyük ilan ,qara əqrəb,sərçə,insan zaatı kimi təşbehlərdə verilmişdir.

Farsdilli ədəbiyyatda təsadüf olunan مار اسمر (mar-e əsmər) qara ilan tərkibi qələm, سر کلک اسمر (sər-e kələk əsmər) qələmin mürəkkəbə batırılmış qələm mənasında verilmişdir. اسمر (əsmər) sözünün nağıl danışan,dışı ahu, quraq, yağışsız il məcazi mənalarına da rast gəlinir.

اسود(əsvəd) böyük qara ilan,əqrəb,çoxlu var- dövlət,çirk,çirkin,eybəcər,matəm paltarları məcazi mənaları da vardır.

دریای اخضر (dəyra-yi əxzər) in məcazi mənası səmadır.

دریای اخضر فلک و کشتی هلال

هستند غرق نعمت حاجی قوام ما (حافظ)

Səma dənizi və günəş gəmisi

Bizim dayaq nemətimizdə qər q olmuş (Hafiz)

Dehxoda "Lügətnamə"دەشقره(əşğər) sözünü ərəb mənşəli olaraq həm sifət(qırmızı rəng),həm də isim (qırmızı, kürən at) kimi vermişdir. Bu rəng qırmızı rəngin sari, ağ ilə qarışıq çalarlarını ifadə edir, çox hallarda kürən mənasında işlənir. Farsdilli ədəbiyyatda isə əsasən qırmızımtıl, kürən, sürətlə qaçan at mənasında işlənir ,bəzi hallarda isə ruslara işarətdir:

اشغری بادپای بودش جست

بتک آسوده و بگام درست (نظامی)

Külək ayaqlı at idi tullandı

Asudə titrəyiş və düzgün addımla (Nizamı)

Verilmiş beytdə “əşğər-i badpay” “külək ayaqlı at” mənasında işləndiyini görürük.

اخضر (əxzər) qarasın insan,tündərəngli at mənalarına rast gilirik .

Ala-bula mənasında istifadə olunan ابلق (əbləğ) sözü klassik ədəbiyyatda məcazi mənalarda -rüzgar,zəmanə ,ala bula at ,it və quş mənasında da işlənmişdir.

بدو گفت کردوی کای شهریار ننگه کن بدان گرد ابلق سوار (فردوسی)

Bir kürd ona dedi ey şah Bax o ala bula atın fırlanmasına (Firdovsi)

Bəzən də ابلق (əbləğ) sözünün gecə və gündüz mənasında verildiyinin şahidi olur. Burada gecənin qaranlığı,gündüzün işıqlı,parlaq olması nəzərdə tutulur.الوان(əlvan) ərəb dilində لون(ləvn) rəng sözünün افعال(əfal) şəklində cəmlənmiş forması kimi rənglər, rəngarəng, aləlvan mənasında verildiyini müşahidə edirik.

Fars dilində düzəltmə və mürəkkəb sözlərin tərkibində olan ərəb mənşəli kolorizmlər.Fars dilində bəzi hallarda ərəb mənşəli rəng adlarının düzəltmə və mürəkkəb sözlərin tərkibində də istifadə olunduğunun şahidi olur. Məs:اشقره(əşğərə) - tam yanmamış odun, ابلق چشم (əbləğçəşm)gözləri ala olan şəxsə deyilir. چشم (əzrəğçəşm) bəzi hallarda həbəş və rum,ərəb və əcəmə kinayə kimi verilir.

Diqqəti çəkən məqam odur ki ,ərəb mənşəli rəng adlarının fars dilinə mənsub şəkilçilərlə birləşərək, mürəkkəb sözlərin tərkibində işlənməsidir. Bildiyimiz kimi, fars dilində şəkilçisi əsasən müxtəlif rəng adları,zinyət əşyaları,parlaq əşyalara birləşərək mürəkkəb sifət tərkibləri əmələ gətirir.Dehxodanın lügətnaməsində فام(fam) şəkilçisi belə izah edilir:”Rəng mənasında verir.Təklidə işlənmir,sözlərin ikinci tərəfi kimi çıxış edir,rəng adları,zinət ,parıltılı əşyalara artırılaraq mürəkkəb sifət kimi işlənir.”Keçmişdə leksik mənaya malik olsa da,öz müstəqil mənasını itirmiş,sözdüzəldici şəkilçi kimi işlənir., Məs:آيينه فام(ayine fam) şəffaf,parıltılı,(güzgu kimi),خرشیدفام(xorşidfam) parıltılı, işıqlı (günəş kimi),فام,سرخ فام(sorxfam) qırmızımtıl,qırmızı rəngli,فام,سیه فام(siyəhfam)qaramtıl və s.Ərəb mənşəli rəng adlarından yalnız ازرق (əzrəğ) bu şəkilçi ilə birləşərək düzəltmə sifət kimi فام ازرق (əzrəğfam)- göyümtül tərkibində Hafiz,Sədi,Vəhşinin şeirlərində rast gəlinir.

بر خیز تا یکسو نهیم این دل ق ازرق فام را بر باد قلاشی دهیم این شرک تقوی نام را (سعدی)

Qalx ki birdəfəlik bu göyümtül əbanı Təqva adlı şirkə bada verək (Sədi)

Ərəb mənşəli koloristik leksikadan düzələn mürəkkəb feillər.Bəzi hallarda ərəb dilinə məxsus koloristik leksikanın fars dilində məxsus olan شدن(şodən),کردن(kərdən) köməkçi feillələ birgə mürəkkəb feil kimi işlənməsinin şahidi olur. Məsələn:صفر شدن:(əsfər şodən) - sarılmaq ,sarı olmaq mənasında , خضرا شدن, تیره رنگ بودن (tirəng budən) və خازرا شدن – (xəzra şodən) – yaşılmaq,yaşıl olmaq, اسمر بودن (əsmər budən) -

صحرا زبیم اصفر شود چون چرخ در چادر شود

(Səhra qorxudan sarılır Çadırda təkər kimi olur) (Naser Xosrov)

اب چو نیل بر که اش میگون شد صحرای سیمگونش خضرا شد

Su nil kimi mey rəngli oldu Gümüşrəngli səhra yaşllaşdı (Naser Xosrov)

Ədəbiyyatda يد بيضا نمودن (yədd-e beyza nemudən) mürəkkəb feil idiomatik ifadə kimi işlənərək işin öhdəsindən bacarıcla,məharətlə gələn , ecazkar söz demək qüdrətinə sahib olan insan haqqında deyilmişdir. Nizamının “Sirlər xəzinəsi” poeməsindəki aşağıdakı beytində bu ifadəyə rast gəlirik.

Nəticə. Yuxarıda verilən məqalədə aşağıdakı nəticəyə gəlirik ki, ərəb mənşəli sözlərin fars dilində geniş istifadə edilməsi nəticəsində fars dilinin lüğət tərkibi bir qədər də zənginləşmiş ki, bunların bir qismi də rəng bildirən sifətlər-kolorizmlərdir. Fars dilində bir rəngin çoxlu sayda sinonimləri mövcuddur ki, bu da dilin zənginliyindən irəli gəlir. Ərəb mənşəli koloristik leksika xüsusilə klassik ədəbiyyat nümunələrində istifadə olunaraq, bu dili bir qədər də zənginləşdirmişdir. Bəzi hallarda bu tip sözlərin düzəltmə, mürəkkəb sözlərin, mürəkkəb feillərin tərkibində də müşahidə etmək mümkündür.

Ədəbiyyat

1. 1392, فارسی، چاپ بیست و چهارم دکتر پرویز ناتل خانلری، دستور زبان،
2. دکتر ع. خیامپور، دستور زبان فارسی، چاپ پانزدهم.
3. vajehyab.com لغت نامه ی دهخدا
4. vajehyab.com فارسی، عمید فرهنگ.
5. <https://ganjoor.net>

Açar sözlər: fars dili, ərəb dili, kolorizmlər, sinonim sözlər, mürəkkəb feillər

РЕЗЮМЕ

Колоративная лексика арабского языка на персидском языке

В данной статье проведено исследование использования колоративной лексики арабского происхождения в персидском языке, так же эти компоненты можно встретить в структуре производных, сложных слов и глаголов. Здесь производные и сложные слова образованные с помощью слова были вовлечены в исследование на основе авторитетных словарей. Кроме того, были выдвинуты соображения о местах использования слов с компонентом

Ключевые слова: персидский язык, колоративная лексика, арабский язык производные и сложные слова, сложные глаголы.

Summary

Collective vocabulary of Arabic language in Persian language

In this article, the study was conducted on the use of collaborative vocabulary of Arabic origin words in the Persian language; these components can also be found in the structure of derived, compound words and complex verbs. Here, derived and compound form of words were involved from the studies based on the authoritative dictionaries. In addition, considerations were made about the use of words with the components.

Key words: Persian, collaborative vocabulary, Arabic language derivatives, complex words, complex verbs.